

УДК 130.2:2-1(977)

Анна Бричка

**ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ РЕЛІГІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ
НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ**

Традиційно релігійна ідентичність перебувала в тісному взаємозв'язку з іншими видами ідентичностей людини і суспільства – політичною, національною, соціокультурною, а іноді й складала основу для їх формування. Релігія відіграла важливу роль в утворенні європейських держав, сприяла узаконенню влади, встановленню політичного суверенітету. Також можна відзначити історичний зв'язок між віросповіданням і осмисленням національної приналежності й регіональної території того або іншого народу. Релігійні кордони аж до теперішнього часу мають характер соціокультурних кордонів. Таким чином, релігія протягом сторіч була потужним чинником об'єднання людей, необхідним компонентом індивідуальної і колективної ідентичностей.

Із другої половини ХХ століття відбувається руйнування традиційного зв'язку релігії з іншими сферами соціального й культурного життя, обумовлене як процесами секуляризації, так і загальною постмодерністською тенденцією – розчаруванням у «великих наративах» (релігії, політики або науки). Релігія також, як будь-яка інша універсальна світоглядна система, не може поєднувати сучасних людей, схильних до скептицизму, індивідуалізму й роз'єднаності. «Сильна» ідентичність – стабільна, що складає основу для дії та визначає поведінку людей – замінюється «слабкою» – легко й швидко мінливою, яка носить декларативний характер [3, с. 62]. Така тенденція повною мірою стосується і релігійної ідентичності: релігія перестає становити основу світогляду, все менше впливає на мораль і вчинки людей, переміщується в приватну сферу, стає формою дозвілля, особистою справою людини.

Однак на межі ХХ – ХХІ ст., поряд з «ослабленням» релігійної ідентичності, можна відзначити й протилежну тенденцію релігійного відродження, викликану необхідністю заміни втрачених світоглядних орієнтирів. Обидві зазначені тенденції у формуванні релігійної ідентичності мають свої позитивні й негативні боки для подальших трансформацій релігійності. Негативне, на перший погляд, «ослаблення» релігійної ідентичності веде до формування релігійного плюралізму й толерантності, сприяє культурному й духовному збагаченню людей. «Посилення» релігійної ідентичності підвищує значення релігійних цінностей і роль релігії в інших сферах життя, але припускає чіткий розподіл між «своїми» й «чужими», а значить релігійну нетерпимість і консерватизм. У будь-якому разі висока динаміка соціального життя у ХХІ столітті вимагає переосмислення відносин між релігіями, державою й суспільством [2, с. 109].

Аналізуючи специфіку релігійності в сучасному глобалізованому суспільстві, можна виділити такі характерні риси формування релігійної ідентичності:

Індивідуалізм. Релігійна ідентичність конструюється самою людиною, а не є культурною очевидністю або результатом сімейного виховання [1, с. 63]. Релігія стає сферою експерименту, у якій методом проб і помилок індивід вибирає те, що підходить особисто йому.

Плюралізм. Інтенсифікація міжкультурної комунікації й міграційних процесів сприяють проникненню й поширенню різних релігійних вчень. Розчарування в традиційних релігіях та їх інституціях веде до формування нових релігійних рухів. Ліберальне законодавство й релігійна толерантність сучасних суспільств роблять загальнодоступними все різноманіття релігійних форм і напрямів. Поряд із «зовнішнім» плюралізмом релігій одержує поширення й «внутрішній» плюралізм, який проявляється в межах кожної релігійної традиції. Різноманіття сучасного життя й повсякденних практик припускає безліч способів бути адептом тієї або іншої релігії в умовах деінституціалізації й деортодоксизації [1, с. 68].

Мозаїчність, «плаваючий» характер релігійної ідентичності, слабка структурованість релігійної свідомості. Ця тенденція тісно пов'язана з індивідуалізацією і плюралізацією релігійності й знаходить висвітлення, зокрема, у таких феноменах як «релігійний бріколаж» (прихильність не одній релігійній доктрині, а різним ідеям багатьох доктрин) [5, с. 33] та «релігійний запінг» (перемикання релігійних або парарелігійних концепцій, переконань як телеканалів) [1, с. 71].

Прагматизм. Сучасна людина орієнтована на сьогоднішній день і є скоріше споживачем релігійних товарів, ніж адептом релігійної традиції. У зв'язку із цим, на «ринку релігій» більш конкурентоспроможними виявляються ті, які обіцяють забезпечити успіх, здоров'я, благополуччя в повсякденному, а не в загробному житті [4, с. 50].

Розділення індивідуальної й колективної релігійної ідентичності, що проявляється у феноменах «віри без приналежності» й «приналежності без віри». З одного боку, відбувається різке зниження відвідуваності церков і популярності традиційних релігій. Релігійність, яку розуміють, як віру в Бога, у надприродне, у загробне життя, стає предметом індивідуальної сфери. Водночас церкви залишаються центрами культурної

й національної ідентичності, прагнуть до активної інтеграції в соціальне життя, мають високий авторитет навіть серед невіруючих як гаранті моралі й справедливості [4, с. 51].

Крім того, в сучасному інформаційному суспільстві значна частина соціальних і духовних запитів людей (особливо молоді) задовольняється через мережу Інтернет. У зв'язку із цим, Інтернет стає не тільки універсальним джерелом інформації, але й потужним каналом соціальної й культурної комунікації, специфічним середовищем, у якому формується особливий тип ідентичності (зокрема, релігійної). У кіберпросторі Інтернету повною мірою знаходять висвітлення розглянуті вище тенденції релігійного життя сучасної людини. Інтернет представляє ідеальне середовище для формування «слабкої», «ігрової» релігійної ідентичності – гнучкої, суперечливої, множинної, фрагментарної [6, с. 22].

Кіберпростір мережі Інтернет є найбільшим «ринком релігій», де представлені всі традиційні релігійні конфесії й тисячі нетрадиційних релігійних рухів. Інтернет дає доступ до будь-яких релігійних текстів і необмежені можливості для спілкування з одновірцями й обговорення релігійних проблем. Таким чином, Інтернет сприяє плюралізації релігійного життя й формує простір для вільного індивідуального духовного пошуку. Водночас Інтернет може створювати умови й для формування «сильної» релігійної ідентичності, оскільки стає новим потужним фактором об'єднання людей. У сучасному мобільному суспільстві люди поєднуються не за територіальною ознакою, а на основі спільних інтересів. У цьому змісті релігійні соціальні мережі, блоги й форуми релігійної тематики можуть тісніше поєднувати одновірців, ніж загальний церковний прихід. Мережа Інтернет, як потужний канал соціокультурної комунікації, може впливати на взаємодію релігії з іншими сферами громадського життя, а релігійна ідентичність, що формується в Інтернеті, має свою специфіку [6, с. 23].

У підсумку зауважимо, що релігійна ідентичність є надзвичайно концентрованим вираженням світовідчуття людини, квінтесенцією найбільш важливих питань її «життєвого світу», обумовленого його культурним різноманіттям і її ціннісною спрямованістю. Одночасно вона стає вираженням тих самих нездійснених надій та сподівань у світі реальних суспільних відносин, зокрема ідеалів соціальної облаштованості світу і справжнього стану міжкультурних, а також міжцивілізаційних контактів, які випали на долю різних народів. Позитивне, еволюційне становлення етноконфесійної ідентичності в різних куточках планети повсюдно порушується революційним і хаотичним імпульсом модернізації, яка персоніфікує собою динамічний лейтмотив глобалізаційних процесів.

Література:

1. Віллем Ж.-П. Європа та релігії. Ставки ХХІ-го століття / Жан-Поль Віллем. – Київ : Дух і літера, 2006. – 331 с.
2. Горошко Ю. Н. Роль религиозной идентичности в социальной и культурной коммуникации [Електронний ресурс] / Ю. Н. Горошко // Материали Международной мультидисциплинарной конференция «На пути к интегрированному пониманию идентичности пользователя в киберпространстве Интернета : Мультидисциплинарный диалог» – Москва, 2013. – 178 с. – Режим доступа : <https://docviewer.yandex.ua/?url=http%3A%2F%2Fwww.obta.uw.edu.pl%2Fpliki%2Fakt%2FArticles.pdf&name=Articles.pdf&lang=ru&c=58a57892586c&page=1>.
3. Ерофеева К. Л. Религиозное сознание эпохи глобализации: некоторые противоречия / К. Л. Ерофеева // Вестник Ивановского государственного энергетического университета. – 2009. – № 1. – С. 62–65.
4. Косиченко А. Г. Глобализация и религия / А. Г. Косиченко // Век глобализации. – 2013. – № 1. – С. 47–58.
5. Сафронов Р. О. Современные социологические теории религии в США и Европе / Р. О. Сафронов // Религиоведческие исследования. – 2009. – № 2. – С. 24–44.
6. Heidbrink S. Introduction to the Special Issue : Religions on the Internet – Aesthetics and the Dimensions of the Senses / S. Heidbrink, N. Miczek // Heidelberg Journal of Religions – 2010. – № 4. – P. 21–28.